

KINGA WĘGRZYN

badacz niezależny

ORCID: 0000-0002-9395-9784

wegrzynkinga@gmail.com

KSZTAŁTOWANIE SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH STRUKTUR SYJONISTYCZNYCH W GALICJI

Shaping the Socio-political Zionist Structures in Galicia

The interest in the Zionist movement in Eastern Galicia took place relatively early, in the second half of the 19th century, and was largely related to the political and socio-economic changes and transformations in the spiritual sphere of the Jewish community. The precursors of the Zionist movement were primarily secondary school students from Lviv and Tarnopol and students from Galicia, gathered around the academic community in Vienna, which was the main centre for the development of the Zionist idea until the late 19th century. The starting point for taking actions aimed at creating an organised Zionist movement in Eastern Galicia was the defeat of the emancipation assumptions, which encouraged the Zionists to create numerous Zionist organisations. It was only the adoption of the assumptions of the Basel Programme and the guidelines of the First Zionist Congress in Basel (29–31 August 1897) that initiated a number of organisational changes aimed at the standardisation and transformation of associations into Zionist organisations with a uniform statute, and part of the World Zionist Organisation.

Keywords: Zionism, World Zionist Organisation, Eastern Galicia, Zionist Congress, Basel Programme.

Źródeł szybkiego rozwoju syjonizmu politycznego na przełomie XIX i XX wieku na terytorium Galicji Wschodniej należy dopatrywać się z jednej strony w swobodzie politycznej, jaka panowała w autonomii

galicyjskiej¹, a z drugiej – w specyficznej strukturze demograficznej galicyjskich Żydów².

Galicyjscy Żydzi, podobnie jak ich współwyznawcy z Rosji i Bukowiny, w dużym stopniu różnili się od swoich zachodnioeuropejskich braci. W odróżnieniu od Zachodu, gdzie procesy asymilacji i emancypacji objęły w zasadzie wszystkie grupy społeczne Żydów, na wschodzie Europy społeczność żydowska charakteryzowała się dużą hermetycznością. Dominował tam typ społeczeństwa zamkniętego, żyjącego według własnej tradycji, posiadającego własny język, kulturę, religię oraz obyczaje. Społeczeństwo to cechowała wysoka stopa urodzeń oraz niski procent małżeństw mieszanych. Dodatkowym czynnikiem przyspieszającym popularność idei odrodzenia narodowego było stosunkowo duże zagęszczenie ludności żydowskiej w Galicji, na którą składali się mniej zamożni drobni handlarze i robotnicy oraz proletariats zamieszkujący w sztetlach³. Cechy te w dużym stopniu wpływały na dość słaby stopień asymilacji i akulturacji, a kryzys gospodarczy powodującyubożenie ludności żydowskiej pod koniec XIX wieku, przejawiające się w upadku tradycyjnego rzemiosła i handlu żydowskiego, oraz narastający antysemityzm spowodowały, że w świadomości ludności rozpoczął się powolny proces rodzenia się poglądu, że jedynym sposobem rozwiązania „kwestii żydowskiej” (*Judefrage*) jest utworzenie żydowskiej siedziby narodowej w Palestynie⁴.

Konsekwencją nowego sposobu myślenia na przełomie XIX i XX wieku dla wschodniogalicyskiej żydowskiej społeczności było przyjęcie dwu specyficznych kierunków rozwoju. Pierwszy – religijny, w postaci ortodoksji i chasydyzmu, oraz drugi, w postaci różnorodnych ruchów politycznych skupionych w stowarzyszeniach, partiach i ugrupowaniach wyrażających chęć budowy państwa żydowskiego⁵.

¹ Szerzej na wskazany temat w: M. Śliż, *Galicyjscy Żydzi na drodze do równouprawnienia 1848–1914. Aspekt prawny procesu emancypacji ludności żydowskiej na terenie Galicji*. Kraków 2006; M. Rosenfeld, *Die Polonische Judenfrage. Problem und Lösung*. Wien–Berlin 1918, s. 127–144, 198–206.

² *Veröffentlichungen des Büros für Statistik der Juden*, Heft 4, *Die Juden in Oesterreich*, Berlin 1908, tabela I–IV, s. 5–13; M. Rosenfeld, *Die Polonische...*, tabele I–X, s. 67–82; B. Wasiutyński, *Ludność żydowska w Polsce w wiekach XIX i XX. Studium statystyczne*, Warszawa 1930, s. 90–158; *Rocznik Polski. Tablice statystyczne*, red. E. Romer, I. Weinfeld, Kraków 1917, tabela 33, s. 18–22; I. Konczyński, *Żydzi w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu w oświetleniu cyfr statystycznych*, Warszawa 1936, *passim*.

³ A. Mahler, *Warstwy społeczne wśród Żydów*, „Almanach Żydowski”, red. L. Reich, Lwów 1910, s. 188–191.

⁴ E. Mendelsohn, *Żydzi Europy Środkowo-Wschodniej w okresie międzywojennym*, Warszawa 1992, s. 27–29.

⁵ I. Smolskyj, *Orientacje polityczne Żydów galicyjskich w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, w: *Świat Niepożegnany*, red. K. Jasiewicz, Londyn–Warszawa 2004, s. 215–221.

Czynnikiem, który niewątpliwie przyśpieszył przenikanie idei syjonistycznych do Galicji, był bliski kontakt galicyjskich syjonistów z Teodorem Herzlem i środowiskiem wiedeńskim. Praca nad utworzeniem syjonistycznej gazety oraz zwołana w tym celu konferencja w Wiedniu w dniu 7 marca 1897 roku stała się dla kilku galicyjskich syjonistów (Ozjasza Thona, Abrahama Salza, Gerszona Zippera, Alfreda Nossiga i Adolfa Standa) początkiem bliskiej współpracy z Herzlem oraz punktem wyjścia do podjęcia działań na rzecz powołania I Kongresu Syjonistycznego⁶.

Przełomem w działalności ruchu syjonistycznego nie tylko w Galicji, ale także na pozostałych terenach ziem polskich była publikacja książki Herzla oraz zwołanie I Kongresu Syjonistycznego. Choć „Państwo Żydowskie” (*Der Judenstaat*)⁷ i ustalenia I Kongresu spotkały się z entuzjastycznym przyjęciem wśród wschodniogalicyskich Żydów i stanowiły punkt zwrotny dla ruchu syjonistycznego, nadając mu charakter ruchu masowego, to niewątpliwie największym wrogiem syjonizmu okazała się obojętność zarówno środowisk żydowskich, jak i opinii publicznej. Na początku lat 90. XIX wieku w szerokich kręgach syjonizm traktowany był przeważnie z krytyką i sceptycyzmem oraz z pewną dozą niezrozumienia zarówno ze strony współwyznawców, jak i ze strony społeczeństwa polskiego. Największą grupą przeciwników idei syjonistycznej było środowisko ortodoksyjnych Żydów oraz popularni na terenach Galicji chasydzi. Dysonans pomiędzy syjonistami a środowiskiem ortodoksyjnych Żydów okazał się jednak zbyt duży i niemożliwy do przełamania. Chasydzi oskarżali syjonistów o przyśpieszanie działań Boga w wyzwoleniu narodu żydowskiego, natomiast syjoniści wytykali chasydom i ortodoksyjnym Żydom zaślepienie i ciemnotę⁸. Drugą grupą przeciwników syjonizmu było środowisko asymilatorów skupione wokół dawnej „Ojczyzny” i jej redaktora Wilhelma Feldmana. W swej publikacji *Asymilatorzy, syjoni-*

⁶ Inicjatorami zwołania konferencji byli Willy Bambus, Ozjasz Thon oraz Nathan Birnbaum. Celem zaś konferencji, która odbyła się w Wiedniu w dniach 6 i 7 marca 1897 r., było utworzenie gazety syjonistycznej z Teodorem Herzlem jako redaktorem. Pomimo wielu rozmów idea powołania gazety upadła, jednak konferencja stała się punktem wyjścia do rozmów na temat zwołania kongresu syjonistycznego. *Trzy nieznanne listy Herzla do Adolfa Standa*. „Nowy Dziennik” 1927, nr 190, s. 5.

⁷ Pierwsze fragmenty książki ukazały się w Londynie w gazecie „Jewish Chronicle” 17 stycznia 1896 r., a miesiąc później w Wiedniu *Der Judenstaat* wydana została w formie książki. T. Herzl, *Państwo Żydowskie. Próba nowoczesnego rozwiązania kwestii żydowskiej*, przeł. J. Surzyn, Kraków 2006. Zob. też: T. Herzl, *Pamiętniki Teodora Herzla*, przeł. J. Appenzlak, Warszawa 1932, t. II, s. 75–81; E. Amon, *Herzl*, New York 1975, s. 88.

⁸ *Walka stronnictw żydowskich w Galicji*, „Gazeta Narodowa” 1883, nr 68, s. 2.

ści i Polacy: z powodu przełomu w stosunkach żydowskich w Galicyi⁹ będącej polemiką z tekstem *Jakim być powinien program młodzieży żydowskiej*¹⁰, Feldman krytykował autorów broszury, że bazują na naiwności i niewiedzy młodego niedoświadczonego pokolenia. Wytykał syjonistom brak podstawy naukowej oraz elementarnej wiedzy i logiki w działaniu. Programy (krajowy i zakrajowy) nazwał: „zbiorem dezyderatów, wykluczających się nawzajem pustych haseł wyjętych z programów asymilatorów, socjalistów etc.”¹¹ Dodatkowo zwolennicy asymilacji zarzucali syjonistom podsycanie konfliktu polsko-żydowskiego, a hasła odrębności narodowej nazywali utopią.

O narodowości osobnej może tylko marzyć naród, który ma wspólny język, jakieś terytorium, a nie lud rozproszony po całej kuli ziemskiej i mówiący językami całego świata. My jesteśmy tylko społeczeństwem religijnym, mającym wspólną przeszłość, wspólną religię, wspólne ideały nadziemskie – ale nie wspólnej narodowości. Wszystkie marzenia utopistów o narodowości żydowskiej szerzone obecnie wśród izraelitów nie przyczyniają się wcale do polepszenia naszego losu, są tylko wodą na młyn naszych nieprzyjaciół, którzy używają ich za broń przeciw nam, a utrudniają tylko obrońcom naszym walkę przeciw antysemitom¹².

Inicjatorami nowego sposobu myślenia była wychowana na wzór europejski młodzież żydowska, która jako pierwsza zanegowała hasła asymilacji. Wystąpienie na łamach „Przeglądu Społecznego”¹³ w 1886 roku, dotychczasowego zwolennika asymilacji, Alfreda Nossiga spowodowało, że w świadomości żydowskiej pojawiła się koncepcja, która w budowie państwa żydowskiego w Palestynie upatrywała rozwiązanie kwestii żydowskiej¹⁴. Mimo że publikacja młodego, bo zaledwie 23-letniego, Nossiga nie stanowiła dzieła na miarę *Autoemancypacji*¹⁵ Leona Pinskera, to jednak spowodowała żywą dyskusję, a w efekcie wzrost zainteresowania syjonizmem. Jednak to zaprzestanie wydawania „Ojczyzny”, organu prasowego stowarzyszenia *Agudas Achim* (hebr.,

⁹ W. Feldman, *Asymilatorzy, syjoniści i Polacy: z powodu przełomu w stosunkach żydowskich w Galicyi*, Kraków 1893.

¹⁰ A. Korkis, *Jakim być powinien program młodzieży żydowskiej*, „Almanach i Leksykon Żydostwa Polskiego”, red. R. Goldberger, Lwów 1938, t. II, s. 9–15.

¹¹ W. Feldman, *Asymilatorzy...*, s. 28.

¹² *Narodowość żydowska*, „Izraelita” 1885, nr 1, s. 2.

¹³ Zob. *Próba rozwiązania kwestii żydowskiej*, „Przegląd Społeczny” 1886, t. II.

¹⁴ S. Almog, *Alfred Nossig: A Reappraisal*, „Studies in Zionism” 1983, nr 7, s. 1–29.

¹⁵ Pełna nazwa dzieła *Autoemancipation! Mahnruf an seine russischen Juden*, Berlin 1882; *The Jewish Encyclopedia. A descriptive record of the history, religion, literature, and customs of the Jewish people from the earliest times to the present day*, t. X, ed. by C. Adler, J. Singer, New York–London 1905, s. 52; Achad ha-Am, *Pinsker and Political Zionism*, przeł. L. Simon, London 1916, s. 7–8.

Przymierze Braci) stanowiło symboliczny upadek idei „uobywatelnienia” ludności żydowskiej w Galicji. W 1892 roku w *Ostatnim słowie* redakcja „Ojczyzny” żegnając swych czytelników pisała:

Zmęczeni i strudzeni ustępujemy [...] Sądziłiśmy i sądzimy, że Żydów uobywatelnić tylko można przy współdziałaniu społeczeństwa rdzennie polskiego. Zdawało nam się, że społeczeństwo polskie poda nam rękę do wspólnej pracy dla wspólnej korzyści. Zawiedliłiśmy się. [...] Hasła asymilacji znalazły wśród społeczeństwa chrześcijańskiego bierną zaledwie życzliwość, wśród Żydów zaś – opozycję, niechęć, podejrzenia¹⁶.

Równocześnie z upadkiem „Ojczyzny” grupa studentów, wywodząca się ze stowarzyszenia *Mikra Kodesz*, pod przewodnictwem Abrahama Korkisa¹⁷ w 1887 roku we Lwowie założyła stowarzyszenie proto-syjonistyczne *Syon*.

W tym mniej więcej czasie zaświtał wśród młodzieży lwowskiej pierwszy brzask ruchu narodowo-żydowskiego, którego centralną postacią był Abraham Korkis. Młodzież zamierzała założyć własne ognisko filozoficzne, do tego jednak potrzebna była koncesja, lokal, administracja – jednym słowem środki materialne, których młodzież nie miała. Postanowili tedy rozpocząć akcję w kierunku przemienienia obumierającego *Mikra Kodesz* w towarzystwo *Syjon*. Deputacja młodzieży wysłana do dra Kobaka uzyskała jego zgodę. Staruszek był wprawdzie wielkim uczonym, lecz zbyt mało aktualnym politykiem, aby zorientować się, jaka przepaść dzieli jego „religijno-oświeceniową” etykę od narodowo-rewolucyjnych dążeń młodzieży¹⁸.

Hasłem nowo powstałego stowarzyszenia było powiedzenie:

Chleba, oświaty, samowiedzy i równouprawnienia! Żydzi wszystkich krajów solidaryzujcie się! Precz z wygodną maskaradą asymilacyjną! Precz z muzykantem Jankielem!

Impulsem zaś do powołania stowarzyszenia *Syon* było ogólne przekonanie młodego pokolenia Żydów, w tym religijnych, takich jak: Markus Ehrenpreis, Ozjasz Thon i Markus Braude, czy też bardziej spolonizowanych, jak bracia Abraham i Jakub Korkis oraz Adolf Stand¹⁹, że choć:

¹⁶ „Ojczyzna” 1892, nr 1, s. 1–2. O zaprzestaniu wydawania „Ojczyzny” w swej kronice informowała „Gazeta Lwowska” 1892, nr 126, s. 3.

¹⁷ Skład *Mikra Kodesz* podaje A. Stand, *Sylwetki progonów syjonizmu galicyjskiego*, „Almanach i Leksykon...”, t. II, s. 428–433.

¹⁸ Cyt. za: J. Frenkel, *Thon*, „Almanach i Leksykon...”, t. II, s. 203.

¹⁹ W 1891 r. w czasie studiów w Berlinie Markus Braude wraz z Markusem Ehrenprei-sem i Ozjaszem Thonem założyli organizację prosyjonistyczną „Jung Izrael” (niem. Młody Izrael). O współpracy tej trójki we Lwowie i w Berlinie zob. w: M. Braude, *Nasza trójka*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 71, s. 2; M. Ehrenpreis, *Ci trzej*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 71, s. 7; E. Melzer, *Pomiędzy polityką a duchowością: Ozjasz Thon – rabin z Krakowa*, w: *Ducho-*

[...] z początkiem XIX wieku Żydzi weszli w kręgi kultury europejskiej, to nadal stanowili element upośledzony zarówno politycznie jak i prawnie [a efektem ciągłej walki o zachowanie tożsamości narodowej i religijnej była – przyp. K.W.] nędza ekonomiczna, upadek umysłowy i moralny oraz widmo zupełnej zagłady narodu żydowskiego.

Dlatego też rozwiązanie kwestii żydowskiej powinno zawierać postulaty z dziedziny życia ekonomicznego, politycznego, społecznego i religijnego²⁰.

Dnia 15 października 1892 roku we Lwowie, w dawnym lokalu *Mikra Kodesz*, odbyło się pierwsze Walne Zgromadzenie nowo powstałego stowarzyszenia *Syon*²¹. Najważniejszym punktem obrad był wybór zarządu. Na prezesa wybrano Wilhelma Holzera, wiceprezesem został Gerson Zipper, na członków zarządu wybrani zostali m.in. Ozjasz Thon, Markus Braude, Markus Ehrenpreis, Izak Feld, Dawid Malz, Aron Lewin, Adolf Stand, bracia Korkis, Beniamin Segel, Dawid Neumark, Salamon Schiller, Dawid Schreiber²².

Równocześnie z powstaniem *Syonu* stowarzyszenie ogłosiło broszurę *Jakim być powinien program młodzieży żydowskiej* stanowiącą podstawę programową dla rodzącej się partii narodowo-syjonistycznej. Już w pierwszym akapicie czytamy:

Zbudź się narodzie już świta! [...] Należy obmyśleć środki, za pomocą których można by poprawić nasze nieszczęśliwe położenie, a więc program narodowców dalej rozwinąć. Połowiczne środki zrodzą tylko paliatywne owoce. Program partii winien tedy być radykalnym. Program winien być zupełnym, tj. wszechstronnym, winien obejmować wszystkie kierunki życia społecznego. Program nie może być jednak wytworem li tylko abstrakcyjnym. Program młodzieży musi się liczyć z konkretnymi stosunkami. Dążenia nasze mieć będą charakter postępowy i radykalny²³.

Założenia programowe przedstawione w broszurze ujęte zostały w dwóch aspektach: w aspekcie pracy krajowej oraz pracy palestyńskiej, zwanej także programem „zakrajowym”²⁴.

wość żydowska w Polsce, red. M. Galas, Kraków 2000, s. 343–352; N. Thon-Rostwa, *Ozjasz Thon – wspomnienia córki*, Lwów 1937, s. 22–27.

²⁰ A. Korkis, *Jakim być powinien...*, t. II, s. 9–15.

²¹ Stowarzyszenie *Syon*, podobnie jak czasopismo „Przyszłość”, początkowo zarejestrowane zostało w mieszkaniu braci Korkisów na ul. Sobieskiego 13 we Lwowie. Po otrzymaniu koncesji i przejęciu lokalu od Mikra Kodesz organizacja i wydawnictwo przeniósł się na Rynek do lokalu nr 12.

²² Skład zarządu oraz przebieg obrad Walnego Zgromadzenia *Syon* zamieściła w rubryce *Korespondencja* „Selbst-Emancipation!” 1892, nr 20, s. 195.

²³ A. Korkis, *Jakim być powinien...*, t. II, s. 9–10; J. Shanes, *Diaspora Nationalism and Jewish Identity in Habsburg Galicia*, Cambridge 2011, s. 82–94.

²⁴ Zarys programu *Syon* zob. *Parteiprogramme*, „Selbst-Emancipation!” 1892, nr 13, s. 134–135; W „Selbst-Emancipation!” (1892, nr 12, s. 117–118) ukazał się artykuł *Aus*

Pierwsza część programu głosiła:

Przy pomocy naszych stowarzyszeń, pism i wydawnictw będziemy się starać:

1) pod względem politycznym: o uzyskanie w kahałach, ciałach parlamentarnych i zarządach gmin jak największej ilości reprezentantów naszej idei, o utworzenie związków wyznaniowych gmin żydowskich w celu umożliwienia jednolitej akcji, o wywalczenie praw, jakie nam, jako odrębnemu narodowi się należy i o faktyczne równouprawnienie.

2) Pod względem materialnym: o utworzenie spółek rzemieślniczych, o skierowanie ludności do pracy produkcyjnej, o szkoły zawodowe, o zniesienie wyznaniowych podatków pośrednich, o opiekę nad nieszczęśliwymi, o tani kredyt, o popieranie gospodarstwa krajowego [...]

3) Pod względem moralnym: o krzewienie wiedzy judaistycznej, o wychowanie młodzieży w duchu żydowskim, o reformę chederów, o wprowadzenie obowiązkowej nauki historii i języka hebrajskiego w szkołach, o założenie seminarium rabinackiego, o szerzenie nowoczesnej nauki, rozwój piśmiennictwa hebrajskiego.

4) Pod względem moralnym: wzbudzenie samowiedzy i poczucia własnej godności, wzmocnienie solidarności pomiędzy Żydami, wzbudzenie świadomości praw i obowiązków wobec nie-Żydów²⁵.

Natomiast program „zakrajowy” powoływał się na potrzebę utworzenia dla „znienawidzonych i nieszczęśliwych braci” stałego miejsca zamieszkania, które w przyszłości stanowić miałyby nową ojczyznę dla narodu żydowskiego. Poprzedza go jednak uzasadnienie:

[...] tu trzeba zbiorowej akcji, trzeba samopomocy! Należy tedy już dziś oglądać się za nowym przytuliskiem na razie dla wygnańców. Kraj, za jakim się oglądamy, musi być przydatnym do racjonalnej uprawy roli, kraj ten musi być oddalony od zgnilizny europejskiej, a dość bliskim do ognisk kulturalnych. Krajem takim jest Palestyna! Tam nasza dawna gwałtem bezprawnie nam odebrana prawdziwa ojczyzna²⁶.

Dlatego też w programie „zakrajowym” główny nacisk położono na wspieranie emigracji i rozwoju osadnictwa żydowskiego w Palestynie, ze szczególnym naciskiem na pomoc prześladowanym Żydom z terenów Rosji i Rumunii. Ważnym czynnikiem narodowej odbudowy miało być budzenie świadomości osadników w duchu kultury i języka hebrajskiego. Oprócz zasadniczych celów, jak stworzenie siedziby narodowej w Palestynie czy też wspieranie osadnictwa, ważną kwestią programu palestyńskiego stanowiło powoływanie stowarzyszeń kolonizacyjnych.

dem national jüdischen lager in Galizien? w którym omówione zostały założenia programowe przedstawione w broszurze *Jakim być powinien program młodzieży żydowskiej*.

²⁵ A. Korkis, *Jakim być powinien...*, t. II, s. 23–25.

²⁶ *Ibidem*, s. 26–27.

W broszurze zapowiedziano także powołanie do życia trzech pism²⁷.

Aby umożliwić ciągłe, wzajemne porozumiewanie się uczestników partii, musimy przystąpić do wydawnictwa trzech pism; jednego w języku polskim, drugiego w języku hebrajskim, trzeciego w żargonie. Co się tyczy pisma polskiego, to ono już niezadługo zacznie wychodzić we Lwowie, pn. „Przyszłość”. Wzmiankowane pisma dźierżyć będą ster pod względem duchowym i starać się będą o częste wydawanie dobrych, a tanich dziełek i broszur. Samo przez się rozumie się, że pisma nie będą własnością osób prywatnych, lecz własnością partii²⁸.

Opublikowanie broszury *Jakim być powinien program młodzieży żydowskiej* oraz przedstawienie programu syjonistycznego przez stowarzyszenie *Syon* spowodowało zasadniczy przełom w ruchu syjonistycznym. Hasła ogłoszone na łamach „Przyszłości”, choć jeszcze chaotyczne, niemające podstawy prawnej ani poparcia politycznego, wywołały entuzjazm nie tylko wśród młodzieży i inteligencji żydowskiej, ale także wśród szerszych kręgów tej społeczności. Otóż Palestyna stała się nie tylko „miejscem świętym” i obiektem odwiecznej tęsknoty, ale zaczęła być obiektem, który poprzez realizację idei ruchu syjonistycznego mógł w przyszłości stać się domem dla bezdomnej ludności żydowskiej.

Rok po ogłoszeniu programu młodzi działacze *Syonu* zwołali we Lwowie I Konferencję Galicyjskich Organizacji Syjonistycznych²⁹. Hasło konferencji brzmiało:

Naród żydowski dotąd nie zginął i ma dość siły żywotnej, by przetrwać chwilową burzę i obudzić się do nowo-odmłodzonego życia. Przecz z służalczym muzykantem Jankielem i jego wielbicielami! Naszym ideałem nie jest Jankiel, jeno Perez Smolenskin³⁰ i inni!³¹

²⁷ „Przyszłość” jako dwutygodnik ukazywała się w latach 1892–1899. Po rozwiązaniu pisma część redaktorów założyła „Wschód”, który wydawano od 1900 do 1913 r. O powstaniu „Przyszłości” w swej kronice pisała „Selbst-Emancypation!” (1892, nr 18, s. 179). W 1893 r. na łamach „Przyszłości” G. Zipper apelował o potrzebie utworzenia tygodnika w języku jidisz. Odezwa ta odniosła skutek, jednak krótkotrwały, tygodnik „Karmel” ukazał się zaledwie w kilku numerach.

²⁸ A. Korkis, *Jakim być powinien...*, t. II, s. 23.

²⁹ Podczas II konferencji we Lwowie w (2–4 września) 1894 r. prezes *Syonu* G. Zipper wystąpił z wnioskiem o utworzenie towarzystwa politycznego, dbającego o podstawy ekonomiczne ludności żydowskiej pragnącej przesiedlić się do Palestyny. Propozycja Zippera stanowiła kamień milowy w pojmowaniu „rozwoju zawodowego” przyszłych osadników oraz dała podstawę dla organizacji pracy krajowej i palestyńskiej.

³⁰ Perez Smolenskin (1842–1885) – żydowski pisarz i publicysta, założyciel hebrajskiego pisma „Ha-Szachar” (tłum. „Świt”) wydawanego od 1868 r. w Wiedniu oraz pierwszy honorowy prezes stowarzyszenia *Kadima* (hebr. Na Wschód). *A History of the Jewish People*, ed. by H.H. Ben-Sasson, Tel Aviv 1969, s. 893–895.

³¹ Cyt. za: A. Insler, *Gerson Zipper*. „Almanach i Leksykon...”, t. II, s. 282.

Celem zjazdu była nie tylko negacja założeń asymilacji, ale przede wszystkim ustanowienie wspólnego syjonistycznego programu dla wszystkich organizacji syjonistycznych w Galicji. Szczególny nacisk położono na realizację programu palestyńskiego, tj. kolonizację oraz odrodzenie narodu żydowskiego w duchu kultury hebrajskiej. Postulaty te potwierdzono na kolejnych konferencjach w latach 1894–1895³².

Ogłoszenie broszury programowej oraz zwołanie I Konferencji Organizacji Syjonistycznych we Lwowie stało się punktem wyjścia do podjęcia działań mających na celu stworzenie zorganizowanego ruchu syjonistycznego. Dlatego też, pod wrażeniem I Kongresu Syjonistycznego, syjoniści galicyjscy podjęli próbę ujednoczenia programu i reorganizacji stowarzyszeń syjonistycznych. W tym celu w dniach 26–27 grudnia 1897 roku odbyła się we Lwowie V Konferencja Syjonistyczna. Podczas dwudniowych obrad przedstawiciele galicyjskich stowarzyszeń syjonistycznych przyjęli dwie rezolucje przedłożone przez Adolfa Korkisa pt. *Stoimy na gruncie uchwał kongresu bazylejskiego oraz Uznajemy wybrany przez kongres Komitet Akcyjny, jako najwyższą instancję partyjną*. Przyjęcie rezolucji oznaczało akceptację ustaleń I Kongresu Syjonistycznego oraz przyjęcie programu bazylejskiego. Dlatego też podczas konferencji Gerson Zipper wygłosił referat organizacyjny, w którym, powołując się na obecny chaos w działalności różnego rodzaju stowarzyszeń, zaproponował szereg zmian organizacyjnych mających na celu wprowadzenie standaryzacji oraz przekształcenie owych stowarzyszeń w organizacje syjonistyczne, które w przyszłości miałyby stanowić gałąź Światowej Organizacji Syjonistycznej. Podczas obrad ustalono, że każde stowarzyszenie dostosuje swój program do programu bazylejskiego przyjętego podczas I Kongresu oraz w przyszłości zostanie przekształcone w formalne stowarzyszenie syjonistyczne z jednolitym statutem organizacyjnym³³. Jednocześnie odsunięto realizację programu krajowego, a na plan pierwszy wysunięto program palestyński dostosowany do warunków panujących w Galicji Wschodniej.

Przełomową rolę w formowaniu się struktur organizacyjnych syjonizmu w Galicji odegrała I i II Konferencja Syjonistów Austriackich. W toku obrad I konferencji w Ołomuńcu, która odbyła się 24–25 mar-

³² *Protokół z posiedzenia III krajowej konferencji syjonistycznej we Lwowie (1895 r.)* Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie (dalej: CPAH), zespół 338, opis 2, sprawa 72, k. 1–6.

³³ *Galizischen Konferenz*. „Die Welt” 1897, nr 31, s. 10; *Galizischen Konferenz*, „Die Welt” 1898, nr 3, s. 10; *Landesparteitag der galizischen Zionisten*, 1897, nr 30, s. 13. Zob. też: *Gerson Zipper*, „Almanach i Leksykon...”, t. II, s. 268–313.

ca w 1901 roku, wiedeński delegat Berthold Feiwel wygłosił referat, w którym zwrócił uwagę na trudną sytuację wschodnioeuropejskich Żydów oraz ich problemy z realizacją programu syjonistycznego³⁴. Zgromadzeni delegaci pod wrażeniem postulatów Feiwela, kładąc nacisk na sprawy krajowe jako podstawę programową, przyjęli czteropunktowy program bazylejski wraz z pięcioma rezolucjami, które miały stanowić uzupełnienie programu. Przedstawione rezolucje w swym założeniu odwoływały się do idei *Gegenwartsarbeit*, tj. pracy bieżącej dostosowanej do warunków panujących w poszczególnych krajach³⁵.

Drugim punktem obrad był referat A.H. Reicha, w którym poddał pod dyskusję stworzenie ujednoczonego statutu organizacyjnego dla stowarzyszeń syjonistycznych³⁶. Wzorowany na statucie Organizacji Syjonistycznej uchwalonym na III Kongresie Syjonistycznym w 1899 roku, projekt statutu austriackich organizacji syjonistycznych obok podstawowych celów, sposobów i zakresu działania organizacji, zakładał podział austriackiego terytorium na sześć dzielnic (w Dolnej i Górnej Austrii z siedzibą w Wiedniu, w Czechach z siedzibą w Pradze, na Morawach i na Śląsku z siedzibą w Brnie, w Galicji z siedzibą we Lwowie, na Bukowinie z siedzibą w Czerniowcach i ostatnią obejmującą Tyrol, Karyntię, Styrię, Krainę, Salzburg z siedzibą w Grazu)³⁷. W stosunku do terytorium Galicji, biorąc pod uwagę charakter społeczno-polityczny tej dzielnicy, podczas konferencji podjęto rezolucje o podziale Galicji na dwie dzielnice: zachodnią z siedzibą w Krakowie oraz wschodnią z siedzibą we Lwowie³⁸. W roku następnym podczas II konferencji w Bielsku podjęto decyzję o utworzeniu w Galicji dodatkowego dystryktu w Stanisławowie³⁹.

Podczas II Konferencji Austriackich Syjonistów w Bielsku w 1902 roku, biorąc pod uwagę trudną sytuację wschodnioeuropejskich Żydów, zwrócono uwagę, że tylko wspólna i zorganizowana praca

³⁴ *Conferenz der österreichischen Zionisten. Erster österreichischer Zionistentag*, „Die Welt” 1901, nr 10, s. 1; *Zum erster österreichischer Zionistentage*, „Die Welt” 1901, nr 12, s.1; *Der erste österreichische Zionistentag (Olmütz, 24. und 25. März 1901)*, „Die Welt” 1901, nr 13, s. 1-2; *Die Verhandlungen des ersten österreichischen Zionistentages*. „Die Welt” 1901, nr 15, s. 10.

³⁵ Określenia *Gegenwartsarbeit* po raz pierwszy użył Martin Buber w artykule o tym samym tytule w czasopiśmie „Die Welt” 1901, nr 6.

³⁶ W pracach nad statutem wzięli udział: Lajbel Taubes, Phillip Menczel, Robert Stricker, Wahrhaftig, Hermiann Englander, Paul Braff, Glauber, Egon Zweig, Karl Rezek, Wassermann.

³⁷ *Die Verhandlungen des ersten österreichischen Zionistentages*, „Die Welt” 1901, nr 13, s. 2-4.

³⁸ *Resolutionen zu Punkt: Organisation – Resolution I*, „Die Welt” 1901, nr 13, s. 5.

³⁹ *Delegiertentag der Österreichischen Zionisten in Bielitz*, „Die Welt” 1902, nr 22, s. 6.

organizacji syjonistycznych może przynieść efekty nie tylko w zakresie polepszenia sytuacji społeczno-gospodarczej ludności żydowskiej na terenie monarchii austriackiej, ale także w kwestii odrodzenia narodu żydowskiego⁴⁰. Dodatkowo w Bielsku przyjęto tezy Egona Zweiga⁴¹ o organizacji partii syjonistycznych. Punktem wyjścia do przedstawionych tez były decyzje podjęte na V Kongresie Syjonistycznym odnoszące się do celów i zadań lokalnych komitetów organizacji syjonistycznych⁴².

Postanowienia konferencji w Ołomuńcu i w Bielsku stanowiły historyczny zwrot w rozwoju ruchu syjonistycznego w Galicji. Przyjęcie programu *Gegenwartsarbeit* oraz projektu statutu organizacyjnego przez galicyjskich syjonistów podczas Krajowej Konferencji Syjonistów Galicyjskich we Lwowie w dniach 16–17 czerwca 1901 roku spowodowało, że odtąd syjonizm wyszedł z fazy społecznej w fazę polityczną, a działające stowarzyszenia o charakterze towarzysko-społecznym zostały przekształcone w organizacje syjonistyczne połączone jednolitym statutem organizacyjnym⁴³.

Statut obok podstawowych celów, sposobów i zakresu działania organizacji zakładał podział austriackiego terytorium na sześć autonomicznych dzielnic z siedzibami w: Wiedniu, Pradze, Brnie, Czerniowcach, Grazu oraz dla całej Galicji we Lwowie. Jednak biorąc pod uwagę charakter społeczno-polityczny galicyjskiej dzielnicy, podczas konferencji podjęto rezolucję o podziale Galicji na dwie odrębne autonomiczne dzielnice: zachodnią z siedzibą w Krakowie oraz wschodnią z siedzibą we Lwowie⁴⁴.

Statut austriackich organizacji syjonistycznych przyjęty i ujednolicony w latach 1901–1902, obowiązywał galicyjskich syjonistów do 1911 roku, tj. do momentu zatwierdzenia własnego statutu. Decyzję o reorganizacji założeń statutowych dotyczących władz partii

---

⁴⁰ *Die österreichischen Cultusgemeinden und der Zionismus*, „Die Welt” 1902, nr 19, s. 2–4; *Der II. österreichische Zionistentag in Bielitz*, „Die Welt” 1902, nr 20, s. 1–2.

⁴¹ Egon Michael Zweig (1877–1949) – wiedeński syjonista, założyciel Biura Palestyńskiego w Wiedniu – instytucji syjonistycznej powołanej do organizowania i wspierania żydowskiej emigracji do Palestyny, a także wieloletni pracownik Keren Kajemet le-Israel (hebr. Żydowski Fundusz Narodowy) – funduszu ustanowionego 29 grudnia 1901 r. na V Światowym Kongresie Syjonistycznym w celu nabywania ziemi w Palestynie.

⁴² *Organisation der zionistischen Partei Oesterreichs. Thesen*, „Die Welt” 1902, nr 20, s. 5–8.

⁴³ *Die Landes-Conferenz der galizischen Zionisten*. „Die Welt” 1901, nr 23, s. 4; *Zur Landes-Conferenz der galizischen Zionisten*, „Die Welt” 1901, nr 24, s. 4–5; *Landesconferenz der galizischen Zionisten in Lemberg (16. und 17. Juni 1901)*, „Die Welt” 1901, nr 25, s. 2; *Landes-Conferenz der galizischen Zionisten*, „Die Welt” 1901, nr 26, s. 6.

⁴⁴ *Der erste österreichische Zionistentag (Olmütz, 24. und 25. März 1901)*, „Die Welt” 1901, nr 13; *Der II. österreichische Zionistentag in Bielitz*, „Die Welt” 1902, nr 20, s. 1–2.

oraz krajowych zjazdów organizacji syjonistycznych podjęto podczas X Krajowej Konferencji Syjonistów Galicyjskich w Stanisławowie.

Statut Organizacji Galicyjskich Syjonistów, składający się z 38 paragrafów w 14 rozdziałach, obok podstawowych zapisów dotyczących celów, sposobów i zakresu działania organizacji w szczegółowy sposób omawiał kwestie dotyczące władz partii oraz zjazdów krajowych i dystryktowych⁴⁵.

Według statutu, galicyjskie organizacje syjonistyczne stanowiły gałąź Światowej Organizacji Syjonistycznej i obejmowały swym zasięgiem wszystkich Żydów w Galicji uznających program bazylejski za podstawę swej działalności. Głównymi zaś celami galicyjskich syjonistów była:

[...] propaganda programu bazylejskiego w jego całości, wykonywanie uchwał światowych kongresów syjonistycznych i prawnie ustanowionych wszechświatowych i krajowych organów partyjnych, organizowanie Żydów dla celów kulturalnych i gospodarczych, szczególnie przez unarodowienie kahałów, obrona praw narodu żydowskiego w gminie, w kraju i w państwie⁴⁶.

Według zapisów paragrafu 7 terytorium Galicji podzielone zostało na cztery terytorialne dystrykty z siedzibą: we Lwowie, Krakowie, Stanisławowie i w Tarnopolu⁴⁷. Paragraf przewidywał możliwość utworzenia kolejnych dystryktów. Warunkiem było zebranie przez miejscowość 2 tysięcy szekli w danym roku zbiórki szeklowej⁴⁸.

Najwyższym organem galicyjskich organizacji syjonistycznych był Komitet Centralny i odbywający się co najmniej raz w roku Zjazd Krajowy, jego odpowiednikiem na niższym szczeblu organizacyjnym był Zjazd i Komitet Dystryktowy, natomiast na najniższym szczeblu Zjazd Miejscowy i Komisje Meżów Zaufania.

Grupy miejscowe i Komisje Meżów Zaufania były organami wykonawczymi władz partyjnych w poszczególnych miejscowościach. Ich głównym obowiązkiem była zbiórka opłat partyjnych i krajowych oraz

⁴⁵ *Statut organizacji galicyjskich syjonistów*, Centralne Archiwum Syjonistyczne w Jerozolimie (dalej: CAS), Z3/812, s. 1–10.

⁴⁶ *Ibidem*, CAS, Z3/812, § 2, s. 1.

⁴⁷ *Ibidem*, CAS, Z3/812, § 7, s. 2.

⁴⁸ W 1897 r. podczas I Kongresu Syjonistycznego w Bazylei wprowadzono opłatę tzw. składkę szeklową, która miała być wyrazem poparcia dla ruchu syjonistycznego. W latach 1897–1899 każdy członek Organizacji Syjonistycznej (każda osoba, która ukończyła 18 lat i była narodowości żydowskiej) posiadał prawo jednego głosu, warunkiem było wpłacenie 1 szekla w dwóch kolejnych latach składki, a każda grupa 100 płatników szekla miała prawo do wyboru delegata na Kongres Syjonistyczny. Na podstawie liczby wykupionych szekli syjoniści określali liczbę członków organizacji syjonistycznej. Zob. J.E., Sampter, *A guide to Zionism*, New York 1920, s. 58.

sporządzanie wykazu członków, a także przesyłanie Komitetowi Dystryktowemu comiesięcznych sprawozdań ze swojej działalności⁴⁹. Według zapisu paragrafu 5 w miejscowości, gdzie przebywało mniej niż 30 członków organizacji, Komitet Dystryktowy miał obowiązek mianować w tej miejscowości Komisję Mężów Zaufania, w której skład wchodziły trzy osoby (przewodniczący, referent ds. palestyńskich i referent ds. innych agend partyjnych). Natomiast w miejscowości, gdzie zamieszkiwało powyżej 30 członków partii, Komitet Dystryktowy automatycznie organizował się w grupę miejscową⁵⁰.

Związki Dystryktowe, obejmujące swym zasięgiem wszystkich członków zamieszkujących dany dystrykt, według zapisów statutowych posiadały zarówno władzę wykonawczą, jak i ustawodawczą. Organem wykonawczym był Komitet Dystryktowy bezpośrednio podlegający krajowej władzy partyjnej. Do głównych zadań Komitetu należało kierowanie całością pracy syjonistycznej w całym dystrykcie, kontrolowanie działalności komitetów miejscowych, organizowanie nowych grup miejscowych oraz sporządzanie trzymiesięcznych sprawozdań z działalności dystryktu⁵¹.

Komitet Centralny oraz odbywający się co roku Zjazd Krajowy były najwyższą instancją organizacji syjonistycznej. Do zadań zjazdu należało:

- zbadanie i przyjęcie do wiadomości sprawozdania Komitetu Centralnego;
- rozpatrywanie kwestii partyjnych i programowych;
- ustalanie programu pracy we własnym zakresie działania krajowej organizacji, uchwalanie budżetu, wysokości opłat partyjnych, przekazywanie subwencji dystryktom oraz grupom miejscowym;
- rozstrzyganie odwołań, organizowanie zjazdów zastrzeżonych;
- wybór członków Komitetu Centralnego⁵².

Organem wykonawczym Zjazdu Krajowego był Komitet Centralny, do którego zakresu działań należało: kierowanie partią, reprezentowanie jej na zewnątrz, kontrola nad wykonywaniem uchwał kongresu i konferencji krajowych, nadzór nad budżetem partii, kontrola nad organami prasowymi oraz zatwierdzanie redaktorów naczelnych tychże organów, a także prawo do odwołania i zawieszania członków organizacji. Skład Komitetu Centralnego wyszczególniał paragraf 29,

⁴⁹ *Statut...*, CAS, Z3/812, § 4, 6, s. 2.

⁵⁰ *Ibidem*, CAS, Z3/812, § 5, s. 2.

⁵¹ *Ibidem*, CAS, Z3/812, § 6–12, s. 2–3.

⁵² *Ibidem*, CAS, Z3/812, § 14, s. 4.

według którego głos stanowiący posiadał wybrany przez Zjazd Krajowy przewodniczący i zastępca przewodniczącego oraz 6 członków komitetu. Głos stanowiący posiadali także posłowie galicyjscy, po dwóch delegatów z każdego dystryktu oraz galicyjscy członkowie Komitetu Akcyjnego, natomiast głos doradczy posiadali: redaktorzy naczelni pism partyjnych oraz przewodniczący organizacji kulturalnych i gospodarczych⁵³. Dodatkowo Komitet Centralny wśród swoich członków wybierał: kasjera, referenta ds. palestyńskich, referenta ds. agitacji i propagandy, referenta ds. gospodarczych i socjalnych, referenta ds. kulturalnych oraz naczelnego sekretarza partii⁵⁴.

W celu kontrolowania działalności organów partyjnych pod względem rachunkowo-gospodarczym Zjazd Krajowy wybierał dwóch rewizorów wraz z dwoma zastępcami⁵⁵. O sporach partyjnych oraz konfliktach wynikających z przynależności do organizacji syjonistycznej rozstrzygał Sąd Partyjny, składający się z 11 członków niebędących jednocześnie członkami Komitetu Centralnego bądź Komitetów Dystryktowych⁵⁶.

Statut regulował także kwestie finansowania organizacji syjonistycznych. Według paragrafu 31 głównym źródłem dochodów partii były opłaty i podatki partyjne, natomiast dodatkowym źródło wpływu stanowiły dobrowolne ofiary i darowizny na rzecz organizacji syjonistycznej⁵⁷.

Najmniej uwagi w statucie poświęcono prawom i obowiązkom członków organizacji syjonistycznych. Krótki paragraf 16 mówił tylko, że „każdy członek organizacji ma czynne prawo wyborcze na Zjazd, atoli bierne po ukończeniu 24 roku życia”⁵⁸.

Statut galicyjskich organizacji syjonistycznych w kształcie przyjętym w 1911 roku w myśl paragrafu 10 miał obowiązywać do momentu uchwalenia przez Komitety Dystryktowe własnych statutów organizacyjnych. Dystrykt lwowski własny statut przyjął dopiero w 1927 roku⁵⁹. Statut Krajowej Organizacji Syjonistycznej we Lwowie w kształcie z 26 stycznia 1927 roku obowiązywał aż do wybuchu II wojny światowej. Co prawda, był on modyfikowany, ale wprowadzo-

⁵³ *Ibidem*, CAS, Z3/812, § 27–29, s. 6–8.

⁵⁴ *Ibidem*, CAS, Z3/812, § 30, s. 8.

⁵⁵ *Ibidem*, CAS, Z3/812, § 33, s. 9.

⁵⁶ *Ibidem*, CAS, Z3/812, § 34–36, s. 9.

⁵⁷ *Ibidem*, CAS, Z3/812, § 31, s. 8.

⁵⁸ *Ibidem*, CAS, Z3/812, § 16, s. 4.

⁵⁹ K. Węgrzyn, *Statut krajowej Organizacji Syjonistycznej we Lwowie*, „*Studia Judaica*” 2010, nr 1(25), s. 27–37.

ne zmiany miały charakter kosmetyczny i nie naruszały jego istotnych zapisów⁶⁰.

Kolejny przełom w działalności ruchu syjonistycznego przyniosła II Ogólnopolska Konferencja Syjonistów w Warszawie w 1917 roku. Podczas konferencji, która zgromadziła delegatów ze wszystkich terenów byłych zaborów, podjęto decyzję o wyodrębnieniu na terenie ziem polskich trzech autonomicznych organizacji syjonistycznych z władzami centralnymi w Warszawie, Krakowie i we Lwowie. Decyzje konferencji o podziale kraju na trzy oddzielne centrale z jednej strony podyktowane zostały charakterem społeczno-politycznym poszczególnych ziem byłych zaborów, natomiast z drugiej strony wynikały z trudności organizacyjnych, jakie napotkali syjoniści w reaktywacji stowarzyszeń syjonistycznych pod koniec I wojny światowej.

Centrala lwowska funkcjonująca pod nazwą Organizacja Syjonistyczna dla Małopolski Wschodniej lub też Organizacja Syjonistyczna dla Galicji Wschodniej z siedzibą we Lwowie, według sprawozdania z 9 września 1919 roku sporządzonego przez Komitet Centralny Organizacji Syjonistycznej we Lwowie, swym zasięgiem obejmowała terytorium byłej Galicji Wschodniej z zachodnią granicą na rzece San. W skład wschodniogalicyskiej Organizacji Syjonistycznej obok dystryktu lwowskiego wchodziły dystrykty: przemyski, stanisławowski, stryjski, drohobycki, kołomyjski i tarnopolski⁶¹.

Podstawą programową dla centrali lwowskiej do czasu zatwierdzenia statutu w 1927 roku, były dwie rezolucje⁶² – uznające program bazylejski – przyjęte podczas V Konferencji Syjonistycznej we Lwowie w grudniu 1897 roku oraz projekt „Programu wstępnego” sporządzonego na początku lat 20. Przygotowany w trzech wersjach językowych (w hebrajskim, niemieckim i angielskim) program wytyczał główne kierunki ruchu syjonistycznego, którego głównym celem było odrodzenie narodu żydowskiego. Biorąc pod uwagę aspekt historyczny, odtworzenie narodu żydowskiego powinno dokonywać się w *Erec Izrael*, tj. Ziemi Obiecanej. Program zakładał wspieranie rozwoju osadnictwa żydowskiego w Palestynie, ze szczególnym naciskiem na rozwój rolnictwa, rzemiosła i produkcji. Ważnym czynnikiem narodowej odbudowy

⁶⁰ *Zmiany w statucie lwowskim*, CPAH, zespół 338, opis 1, sprawa 36, k. 1-3.

⁶¹ *Sprawozdanie dotyczące sytuacji organizacji syjonistycznych w Galicji. Z dn. 27 maja 1920 r. sporządzone dla biura Światowej Organizacji Syjonistycznej w Londynie*, CAS, Z4/40947/1, s. 1-2.

⁶² Rezolucje A. Korkisa „Stoimy na gruncie uchwał kongresu bazylejskiego” i „Uznajemy wybrany przez kongres Komitet Akcyjny jako najwyższą instancję partyjną”. *Galizischen Konferenz*, „Die Welt” 1897, nr 31, s. 10; *Galizischen Konferenz*, 1898, nr 3, s. 10; *Landesparteitag der galizischen Zionisten*, 1897, nr 30, s. 13.

miał być syjonistyczny fundusz zatwierdzony przez zarząd organizacji w formie podatku. Oprócz zasadniczych celów, jak stworzenie siedziby narodowej w Palestynie czy też wspieranie osadnictwa i funduszy na odbudowę, ważną kwestią miało być budzenie i umocnienie świadomości narodowej Żydów w diasporze, zapewnienie im praw i samorządności, uzyskanie funduszy na szkolnictwo z wykładowym językiem hebrajskim oraz zjednoczenie całego ruchu syjonistycznego⁶³.

W latach 1912–1914 na ternie Galicji Wschodniej odbyła się tylko jedna konferencja syjonistyczna. Kilka miesięcy przed wybuchem wojny, po dłuższej przerwie, w dniach od 2–4 stycznia 1914 roku we Lwowie zwołano Krajową Konferencję Syjonistów Galicyjskich. Zjazd pomimo niesprzyjających warunków zgromadził aż 110 delegatów z 62 miast. Wyrazem osłabienia ruchu było skupienie się zgromadzonych delegatów na referacie wygłoszonym przez Gersona Zippera o sposobach realizacji programu zakrajowego oraz podsumowaniu pracy kolonizacyjnej w Palestynie, pomijając program krajowy. Prezes Komitetu Centralnego Adolf Stand, otwierając konferencję, poruszył jedynie temat ciężkiej sytuacji galicyjskich Żydów, tłumacząc jednocześnie, iż w obecnych warunkach społeczno-ekonomicznych wprowadzenie w życie założeń syjonistycznych w diasporze jest trudne do zrealizowania, dlatego też praca syjonistyczna powinna skupić się na pracy palestyńskiej. Podczas konferencji wybrano także nowy zarząd, którego skład obowiązywał do 1920 roku. Na prezesa wybrano wówczas Adolfa Standa, zaś wiceprezesami zostali: Leon Reich i Gerson Zipper. W skład zarządu weszli także: Michał Ringel, Mojżesz Frostig, Efraim F. Waschitz, J. Lowenberg, Heinrich Bart, Majer Geyer, Lajbel Taubes⁶⁴.

Według sprawozdania Komitetu Centralnego Organizacji Syjonistycznej w Galicji Wschodniej za lata 1912–1913 przedstawionej przez Michała Ringela podczas XI Krajowej Konferencji Syjonistów Galicyjskich we Lwowie w styczniu 1914 roku, w przededniu I wojny światowej, w skład Organizacji Syjonistycznej w Galicji Wschodniej wchodziło 173 lokalnych organizacji syjonistycznych, a liczba członków według osób płacących tzw. składkę szeklową wynosiła przeszło 13 tysięcy (w 1910 r. liczba płatników szekla wynosiła ok. 10 tysięcy).

⁶³ *Programmentwurf. Zarys programu Organizacji Syjonistycznej we Lwowie*. CAS, zespół 338, opis 1, sprawa 1, k. 1; *Założenia programowe Organizacji Syjonistycznej we Lwowie*. Pismo Leona Reicha z dn. 27 maja 1920 r. do biura Światowej Organizacji Syjonistycznej w Londynie. CAS, Z4/40947/3, s. 1–3.

⁶⁴ *Der XI. galizische Zionistentag*, „Jüdischen Zeitung” 1914, nr 2, s. 5; *Die XI. Landeskonferenz der Zionisten Galiziens*, „Die Welt” 1914, nr 3, s. 70.

W 1913 roku wzrosła również liczba delegatów wysyłanych na kongresy syjonistyczne. W 1911 roku OS Galicji Wschodniej na X Kongres Syjonistyczny wydelegowała 31 przedstawicieli lokalnych organizacji syjonistycznych, a dwa lata później liczba delegatów na ostatni przedwojenny XI Kongres Syjonistyczny wyniosła 55 osób⁶⁵. Zgodnie z założeniami statutowymi Organizacja Syjonistyczna Galicji Wschodniej corocznie przeprowadzała zbiórkę pieniędzy na *Keren Kajemet le-Israel* (hebr., Żydowski Fundusz Narodowy). W latach 1912–1913 na terenie Galicji Wschodniej zebrano przeszło 82 tys. koron (46 471 koron w 1912 r. i 36 tys. koron w 1913 r.)⁶⁶. Dodatkowo Organizacja Syjonistyczna wspomagała finansowo wiele instytucji oraz stowarzyszeń czy też organizacji (szkoły, biblioteki, organizacje sportowe itp.), których głównym celem była budowa żydowskiej siedziby narodowej w Palestynie⁶⁷.

Lata poprzedzające wybuch I wojny światowej stanowiły dla syjonistów dość trudny okres⁶⁸. Do spowolnienia aktywności ruchu odrodzenia narodowego przyczyniły się zarówno czynniki wewnętrzne, takie jak klęska w wyborach, problem z realizacją programu bieżącego oraz podział syjonistów na: syjonistów ogólnych, socjalistów oraz „mizrachistów” (syjonizm religijny), jak też czynniki zewnętrzne, jak śmierć Teodora Herzla w 1904 roku, rozłam syjonistów na zwolenników „terytorializmu” i zwolenników kolonizacji Ugandy oraz trudności w realizacji programu palestyńskiego spowodowane zamieszkami w Imperium Osmańskim. Dodatkowym czynnikiem osłabiającym ruch syjonistyczny w Galicji był ogólny kryzys społeczno-gospodarczy, w jakim znalazła się ludność żydowska przed wybuchem I wojny światowej oraz narastający antysemityzm w postaci asemityzmu⁶⁹.

⁶⁵ *Die XI. Landeskonferenz der Zionisten Galiziens*, „Die Welt” 1914, nr 3, s. 70–71.

⁶⁶ Łączna suma zebrana na *Keren Kajemet le-Israel* (hebr., Żydowski Fundusz Narodowy) przez organizacje syjonistyczne z terenu monarchii austro-węgierskiej w 1913 r. wyniosła 168 636 koron, z czego 46 694 zebrano w całej Galicji. Zestawienie za lata 1913–1917 zob. w: *Jahresübersicht der Nationalfonds Eingänge Oesterreichs*, „Jüdischen Zeitung” 1916, nr 14, s. 1; *Der Jüdischen Nationalfonds*, „Jüdischen Zeitung” 1917, nr 6, s. 6; *Die Statistik der Nationalfonds-Eingänge für 1917*, „Jüdischen Zeitung” – Beilage zur Jüdischen Zeitung, 1918, nr 9, s. 1.

⁶⁷ Kolejny XII Kongres Syjonistyczny zwołano dopiero w dniach 1–14 września 1921 r. w Carlsbadzie (Karlovy Vary) w Czechosłowacji.

⁶⁸ Szerzej zobacz: *Zionistischen politik in Diaspora*, „Die Welt” 1912, nr 36, s. 1095–1097; M. Schmorak, *Krise in Galizien*, „Die Welt” 1912, nr 47, s. 1456–1457; *Das problem der Gegenwartsarbeit*, „Die Welt” 1913, nr 32, s. 1026–1027; nr 34, s. 1096–1097.

⁶⁹ Asemityzm – pogląd głoszący całkowite unarodowienia i izolację życia polskiego od ludności żydowskiej. Szerzej na temat: ks. M. Morawski, *Asemityzm*, Kraków 1896, *passim*; S. Pieńkowski, *Polski antysemityzm*, „Myśl Narodowa” tygodnik polityczno-społeczny 1925, rok V, nr 25, s. 2–6; L. Reich, *Der wirtschaftliche Judenpogrom in Galizien*, „Die Welt” 1912, nr 52, s. 1620–1621; *Judenboykott in Galizien*, „Jüdischen Zeitung” 1914, nr 20, s. 1.

BIBLIOGRAFIA

- Centralne Archiwum Syjonistyczne w Jerozolimie, zespół Z3 – Central Zionist Office, Berlin 1911–1920.
- Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, zespół 338. cnp. 1635, 1895, 1902–1940 pp. Krajowa organizacja syjonistyczna we Lwowie.
- „Almanach i Leksykon Żydostwa Polskiego”, red. R. Goldberger, Lwów 1938, t. II.
- „Almanach Żydowski”, red. L. Reich, Lwów 1910.
- A History of the Jewish People*, ed. by H.H. Ben-Sasson, Tel Aviv 1969.
- Achad ha-Am, *Pinsker and Political Zionism*, przeł. L. Simon, London 1916.
- Almog S., *Alfred Nossig: A Reappraisal*, „Studies in Zionism” 1983, nr 7, s. 1–29.
- Amon E., *Herzl*, New York 1975.
- Braude M., *Nasza trójka*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 71.
- Duchowość żydowska w Polsce: materiały z międzynarodowej konferencji dedykowanej pamięci profesora Chone Shmeruka*, red. M. Galas, Kraków 2000.
- Ehrenpreis M., *Ci trzej*, „Nowy Dziennik” 1930, nr 71.
- Feldman W., *Asymilatorzy, syjoniści i Polacy: z powodu przelomu w stosunkach żydowskich w Galicyi*, Kraków 1893.
- Herzl T., *Pamiętniki Teodora Herzla*, przeł. J. Appenzlak, Warszawa 1932, t. II.
- Herzl T., *Państwo Żydowskie. Próba nowoczesnego rozwiązania kwestii żydowskiej*, przeł. J. Surzyn, Kraków 2006.
- Konczyński I., *Żydzi w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu w oświetleniu cyfr statystycznych*, Warszawa 1936.
- Konczyński Józef, *Żydzi w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu w oświetleniu cyfr statystycznych*, Warszawa 1936.
- Korkis A., *Jakim być powinien program młodzieży żydowskiej*, „Almanach i Leksykon Żydostwa Polskiego”, red. R. Goldberger, Lwów 1938, t. II.
- Melzer E., *Pomiędzy polityką a duchowością: Ozjasz Thon – rabin z Krakowa*, w: *Duchowość żydowska w Polsce*, red. M. Galas, Kraków 2000, s. 343–352.
- Mendelsohn E., *Żydzi Europy Środkowo-Wschodniej w okresie międzywojennym*, Warszawa 1992.
- Morawski M., *Asemityzm*, Kraków 1896.
- Pieńkowski S., *Polski antysemityzm*, „Myśl Narodowa” 1925, rok V, nr 25, s. 2–6.
- Reich L., *Der wirtschaftliche Judenpogrom in Galizien*, „Die Welt” 1912, nr 52, s. 1620–1621.

- Rocznik Polski. *Tablice statystyczne*, red. E. Romer, I. Weinfeld, Kraków 1917.
- Rosenfeld M., *Die Polonische Judenfrage. Problem und Lösung*. Wien–Berlin 1918, s. 127–144, 198–206.
- Sampter J.E., *A guide to Zionism*, New York 1920.
- Schmorak M., *Krise in Galizien*, „Die Welt” 1912, nr 47.
- Shanes J., *Diaspora Nationalism and Jewish Identity in Habsburg Galicia*, Cambridge 2011.
- Smolskyj I., *Orientacje polityczne Żydów galicyjskich w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, w: *Świat Niepożegnany*, red. K. Jasiewicz, Londyn–Warszawa 2004, s. 215–221.
- Śliż M., *Galicyjscy Żydzi na drodze do równouprawnienia 1848–1914. Aspekt prawny procesu emancypacji ludności żydowskiej na terenie Galicji*, Kraków 2006.
- Świat niepożegnany: Żydzi na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej w XVIII–XX wieku: praca zbiorowa = A world we bade no farewell : Jews in eastern territories of the Polish Republic from 18th to 20th century*, red. K. Jasiewicz, Instytut Studiów Politycznych PAN, Oficyna Wydawnicza RYTM, Polonia Aid Foundation Trust, Londyn–Warszawa 2004.
- The Jewish Encyclopedia. A descriptive record of the history, religion, literature, and customs of the Jewish people from the earliest times to the present day*, t. X, ed. by C. Adler, J. Singer, New York–London 1905.
- Thon-Rostwa N., *Ozjasz Thon – wspomnienia córki*, Lwów 1937.
- Trzy nieznane listy Herzla do Adolfa Standa*, „Nowy Dziennik” 1927, nr 190.
- Veröffentlichungen des Büros für Statistik der Juden*, Heft 4, *Die Juden in Oesterreich*, Berlin 1908.
- Wasiutyński B., *Ludność żydowska w Polsce w wiekach XIX i XX. Studium statystyczne*, Warszawa 1930, s. 90–158.
- Węgrzyn K., *Statut krajowej Organizacji Syjonistycznej we Lwowie*, „Studia Judaica” 2010, nr 1(25), s. 27–37.